

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmän lausunto

Tarkastusvaliokunnan kirjallinen lausuntopyyntö asioissa HE 254/2022 vp ja K 23/2022 vp

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu kantanaan seuraavaa:

Vasemmistoliiton kanta kampanjakattoihin

Vasemmistoliitto kannattaa euromääräisten kattojen säätämistä vaalikampanjoille tasa-arvoisen ja demokraattisen ehdolle asettumisen sekä edustuksellisen demokratian turvaamiseksi.

Lakialoite 3/2019

Vasemmistoliiton kansanedustaja Veronika Honkasalo on lakialoitteessa LA 3/2019 vp ehdottanut, että lakiin ehdokkaan vaalirahoituksesta (273/2009) lisätään vaalikohtainen kampanjakatto, joka olisi kunnallisvaaleissa 7 500 euroa, eduskuntavaaleissa 30 000 euroa ja europarlamenttivaaleissa 50 000 euroa. Lisäksi aloitteessa esitetään vaalirahoitusta koskevan ennakkoilmoituksen muuttamista vapaaehtoisesta pakolliseksi vaalirahoitusta koskevan avoimuuden lisäämiseksi.

Kevään 2019 eduskuntavaaleissa valitut kansanedustajat ja varakansanedustajat ilmoittivat kampanjojensa hinnaksi keskimäärin noin 35 000 euroa. Hajonta oli suurta, ja joukossa oli useita jopa yli sadantuhannen euron kampanjoita.

Demokratiassa kaikilla pitäisi taustasta ja resursseista riippumatta olla mahdollisuus osallistua vaaleihin. Eduskunnan tulee edustaa Suomen kansaa kokonaisuudessaan. Demokraattiset osallistumismahdollisuudet ovat kuitenkin tällä hetkellä vahvasti polarisoituneet sosioekonomisen taustan mukaan. Käytetty kampanjarahoitus indikoi vahvasti läpimenomahdollisuuksia, ja koulutetuimmilla ja hyväosaisilla on paremmat lähtökohdat käydä kampanjaa sekä parhaat mahdollisuudet tulla valituksi.

Vaalikampanjoiden paisuminen on omiaan vaikuttamaan myös politiikan sisältöön. Esimerkiksi yritystukea saavat todennäköisimmin sellaiset ehdokkaat, jotka ajavat politiikassaan ennen kaikkea yritysten asiaa, näkökulmaa ja intressejä, kun taas muunlaisilla teemoilla kampanjoivien on vaikeampaa kilpailla näkyvyydestä.

Ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on muun muassa rajoittaa ehdokkaiden vaalikampanjoiden kulujen kasvua. Kuten eduskunnan tarkastusvaliokunta totesi jo vuoden 2015 eduskuntavaaleja koskevan Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksen käsittelyn yhteydessä, laki ei ole onnistunut tässä tavoitteessa. Mietinnössään tarkastusvaliokunta kiinnitti huomiota kampanjakulujen kasvuun ja totesi, että voimassa olevalla lainsäädännöllä ei ole kyetty vaikuttamaan kampanjakulujen kasvun hillitsemiseen. Valiokunnan mielestä huoleen vaalikampanjoiden kulujen kasvusta ja siitä aiheutuvista kielteisistä vaikutuksista esimerkiksi ehdokkaaksi ryhtymiselle oli syytä suhtautua vakavasti. Valiokunta piti selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä (TrVM 1/2016 vp).

Vuoden 2017 kuntavaaleja koskevan kertomuksen käsittelyn yhteydessä tarkastusvaliokunta toisti aiemman huolen ja piti edelleen selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä. Valiokunta ehdotti tuolloin, että hallitus tekisi selvityksen asiasta (TrVM 1/2018 vp).

Kampanjakattoajatus oli esillä jo vaalirahoituslain säätämistä edeltäneessä vaali- ja puoluerahoituskomiteassa. Komiteanmietinnössä (2009:3) esitettiin, että lakiin lisättäisiin vaalikohtainen maksettua mainontaa koskeva kampanjakatto. Mainonnan lisäksi vaalikampanjan kuluja syntyy usein esimerkiksi erilaisista tapahtumista. Kampanjakaton olisi perusteltua koskea kaikkia vaalikampanjan kuluja.

Kampanjakaton lisäksi lakialoitteessa ehdotettiin vaalirahoitusta koskevan ennakoilmoituksen säätämistä pakolliseksi.

Laki ehdokkaan vaalirahoituksesta mahdollistaa huomattavankin ulkopuolisen rahoituksen jäämisen näkymättömiin silloin, kun äänestäjä on tekemässä äänestyspäätöstään. Ennakoilmoitusvelvollisuus ehdokkaan vaalikampanjasta on nykyisin vapaaehtoinen. Äänestäjät eivät välttämättä saa tietää, kenelle ehdokas valituksi tullessaan joutuisi kiitollisuudenvelkaan saamiensa tukien ja lahjoitusten vuoksi.

Kansalaisten luottamuksen edistämiseksi avoimuutta kampanjarahoituksesta ja ehdokkaan tukijoista tulisi lisätä, minkä vuoksi jokaisen vaaleihin ehdolle asettuvan tulisi ilmoittaa kampanjansa suunnitellut tulot ja menot äänestäjille jo ennen ennakoäänestystä.

Hallitusohjelma, parlamentaarinen vaalityöryhmä ja hallituksen esitys HE 254/2022

Pääministeri Marinin hallitus on ohjelmassaan (*Liite 9. Demokratian kehittäminen*) sitoutunut kehittämään vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevia säädöksiä ja käytäntöjä sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antavat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta. Puolue- ja vaalirahoituksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä lisätään hallitusohjelman mukaan vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia ja saada tätä varten tietoja kolmansilta osapuolilta. Lisäksi ohjelmassa sitoudutaan selvittämään keinoja vahvistaa vaalirahoituksen ennakkotietojen ilmoittamista äänestäjille jo ennen vaaleja, helpottaa kampanjatilin perustamista ja tehostaa lakisäteistä lahjoituskattoa.

Hallitus antoi 10.11.2022 eduskunnalle hallituksen esityksen (HE 254/2022 vp) laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta.

Vaalirahalain ja puoluelain muutoksilla lisätään vaali- ja puoluerahoituksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä selkeytetään ja täsmennetään nykyistä sääntelyä. Parannukset puuttuvat eräisiin valtiontalouden tarkastusviraston ja eduskunnan tarkastusvaliokunnan vaalirahavalvonnassa esiin nostamista heikkouksista ja puutteista.

Jatkossa myös tuen julkistamisen rajan ylittävien lainojen antajien nimet tulee julkistaa. Lainajärjestelyillä on voitu kiertää tuen ilmoittamista koskevia säännöksiä. Esityksessä ehdotetaan, että vaalikampanjalle 1500 euron (kuntavaaleissa 800 euron) ja sitä suuremman lainan antaneiden nimi tulisi julkistaa. Vaalirahoitusta valvovan Valtiontalouden tarkastusviraston valvontamahdollisuuksia parannetaan aiempaa laajemmin tiedonsaantioikeuksin muilta viranomaisilta ja tukea antaneilta pyydettävien tiedoin. Uhkasakkomahdollisuus ulotetaan lisätieto- ja selvityspyyntöihin. Eduskuntavaaleissa, presidentinvaalissa ja europarlamenttivaaleissa olevalla

ehdokkaalla tulisi lähtökohtaisesti olla kampanjatili. Poikkeuksena olisi tilanne, jossa pankki kieltäytyisi avaamasta kampanjatiliä ehdokkaalle.

Samassa yhteydessä lakeihin tehdään myös muita muutoksia. Muutokset tulisivat voimaan 1.7.2023 eli kevään 2023 eduskuntavaalien jälkeisiin vaaleihin.

Hallituksen esityksessä HE 254/2022 esitetyt muutokset perustuvat suoraan parlamentaarisen vaalityöryhmän linjauksiin eli kaikkien eduskuntapuolueiden puoluesihteerien kesken saavutettuun kompromissiin. Työryhmä käsitteli myös kasvaneiden vaalikampanjakulujen ongelmaa ja kampanjakaton käyttöönottoa.¹ Jatkovalmistelua asiasta kannattivat vasemmistoliiton, SDP:n, vihreiden ja Liike Nytin edustajat. Asiaa vastustivat kokoomuksen, keskustan, perussuomalaisten ja RKP:n edustajat. Työryhmä totesi, että asian jatkovalmistelulle ei siten ollut edellytyksiä.²

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä pitää vaalirahoitusta koskevia muutoksia kannatettavina ja tärkeinä. Samalla on todettava, että työtä vaalirahoitukseen liittyvien demokratiaongelmien poistamiseksi, perustuslain 14 §:n mukaisten vaali- ja osallistumisoikeuksien edistämiseksi sekä vaalirahoituksen valvonnan tehostamiseksi ja aukkojen tilkitsemiseksi on jatkettava.

Erityisesti mikäli ehdokkaiden tasavertaisempi asema turvattaisiin kampanjakatolla, on tärkeää, että mahdolliset ylimääräiset vaalimainonnan hinnan alennukset lasketaan mukaan vaalitueksi.

On tärkeää huolehtia myös, että ehdokkaiden saamat ohjeet ovat selkeät ja yhteneväiset, eikä eri viranomaiset tai toimijat ohjeista ristiriitaisesti.

Muuta

Tarkastusvaliokunnan lausuntopyynnössä viitataan myös tarkastusvaliokunnan mietinnössä TrVM 1/2018 vp esiin nostettuihin kehittämistarpeisiin, jotka koskevat ehdokas-, luottamushenkilö- ja kansanedustajamaksuja.

Vasemmistoliitto ei peri vaaleissa ehdolla olevilta ehdokasmaksua. Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä perii jäseniltään jäsenmaksun. Vasemmistoliitossa ei ole käytössä puolueen kansanedustajilta perimää kansanedustajamaksua/puolueveroa. Kunnissa on käytössä luottamushenkilömaksuja. Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä pitää perusteltuna varmistaa, että tällaisten maksujen asema puoluerahoituksessa ja verotuksessa on selkeää.

¹ Muistio parlamentaarisen vaalityöryhmän kokouksesta 3/2020 osoitteessa https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/2e137d3a-89a7-4daf-be48-5a5509c16a7a/1bf4a52e-6236-4978-996e-cf1a40733923/POYTAKIRJA_20220208074516.pdf.

² Muistio parlamentaarisen vaalityöryhmän kokouksesta 6/2020 osoitteessa https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/2e137d3a-89a7-4daf-be48-5a5509c16a7a/17f7c1d9-9a84-4b1a-b4d0-fd0f1ecbbc01/POYTAKIRJA_20220208081933.pdf.